Religionsfrihed

Foredrag på Menighedsfakultetet, Aarhus,
18. April 2016
(foredrag og slides er lettere revideret 19.4.16
for at tage højde for debatten efter foredraget)

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU,
lic@ruc.dk

Oversigt over foredraget:

1. Den aktuelle politiske diskussion om religionsfrihed og dets relevans her
2. Nogle nødvendige sondringer
3. Hvad er religionsfrihed – og hvad ikke
4. Grænser og lovgivning: sædelighed & offentlig orden (grl. § 67). Kriterer i ERMK art 9, stk 2.
5. Regulering af trossamfunds forhold, grl. § 69, og borgerlige anliggender, grl. § 70. Rækkevidde?
6. Særligt om religiøst betinget undervisning.
7. Konklusion: hvilke grænser for åndsfrihed?

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

1. Elementer fra den aktuelle politiske debat:

Regeringen vil:

Forbyde hadprædikanter adgang til riget

Fratage vielsesbemyndigelsen fra prædikanter, der ikke 'respekterer normerne i vores samfund'

'Kriminalisere ytringer, som undergraver dansk lovgivning'

(iflg. Søs Marie Serup i BT 6. april 2016)

Aktuelle svar fra kristne miljøer:

"Men vi overholder jo den danske lovgivning" (min veninde – og Poul Langagergaard – på facebook)

"Jeg vil kæmpe for, at åndsfriheden får bedre kår I disse år i Danmark, hvor den er kommet under hårdt pres" (Hans-Ole Bækgaard, KD 12.4.2016)

"Glosen fundamentalisme er så uklar at vi gør klogest i at afskaffe den i religionsdebatten" (Jens Ole Christensen, KD 16. april 2016)

Straffelovens § 266 b, Emmy Fomsgaard & Hizb-ut-Tahir:

§ 266 b. Den, der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 2. Ved straffens udmåling skal det betragtes som en særligt skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.

Kirkeminister Bertel Haarder (V):

”De forhandlinger, jeg leder, handler om hvorvidt religionsfriheden bliver brugt til at dække over opfordringer til vold eller lignende – og det skal jo ikke være beskyttet af religionsfriheden. Når en imam sidder og fortæller en kvinde, at hun skal underkaste sig manden og slå børnene, så skal det ikke beskyttes af, at det handler om religion.” (Kristeligt Dagblad 15. april 2016)

2. Nogle nødvendige sondringer

Holdning/handling (forkyndelse)

Handlingen: stening

Forkyndelsen: stening er en uadskillelig del af Shari'a som bør praktiseres, omend ikke (aktuelt) I Danmark, hvor det er ulovligt

Holdningen: stening er en del af Shari'a, men jeg behøver ikke praktisere det

Kriminalisering vs rettigheder

Mord er strafbart og bliver ikke mindre stafbart af at være religiøst motiveret

Forkyndelse af Shari'a er opfordring til mord og forbudt (ikke dækket af religionsfrihed)

Forkyndelse af Shari'a fører til tab af rettigheder

Forkyndelse af Shari'a er forkyndelse og beskyttet af grl. § 67 – selvfølgelig!

3. Hvad er religionsfrihed?

Grl. § 67: Borgerne har ret til at forsamle sig I samfund for at dyrke Gud på den måde, der stemmer med deres overbevisning (…)

EMRK art 9, stk 1: Stk. 1. Enhver har ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at **skifte** religion eller tro samt frihed til enten *alene eller sammen med andre*, *offentligt eller privat* at udøve sin religion eller tro gennem *gudstjeneste, undervisning, andagt og overholdelse af religiøse skikke.*

Folketingets lovsekretariat 6.4.16

”Lovgivningsmagten er afskåret fra at begrænse eller forbyde borgernes gudsdyrkelse *i tilslutning til religiøse samfund* (min fremhævning),

så længe der ikke foretages handlinger eller læres noget, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.”

MEN: både individuel og kollektiv religionsudøvelse er beskyttet – om ikke andet så i EMRK (enhver)

Hvilke aktiviteter er (f.eks.) ikke omfattet af begrebet religionsfrihed?

Aktiviteter, der ikke er forbundet med den egentlige gudsdyrkelse, er ikke beskyttet af grundlovens § 67.

Dette gælder for eksempel opførelse og drift af skoler, hospitaler eller andre institutioner, uanset om de virker med udgangspunkt i en særlig religion.

§ 67 beskytter altså ikke handlinger, der er religiøst motiveret, men som ikke har karakter af religionsudøvelse.

3.1. Særligt om religiøse undervisningsinstitutioner

Grl. § 76: Alle børn i den undervisningspligtige alder har ret til fri undervisning i folkeskolen. … ikke pligtige at lade børnene undervise i folkeskolen.

EMRK, 1. tillægsprotokol, art 2: Ingen må nægtes retten til uddannelse. … staten respektere forældrenes ret til at sikre sig … overensstemmelse med egen religiøse .. overbevisning

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

EU's charter om grundlæggende rettigheder art 13:

Frihed for kunst og videnskab:

Der er frihed for kunst og videnskabelig forskning. Den akademiske frihed respekteres.

Betydning i Danmark?

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

Universitetsloven:

§ 1. Loven gælder for universiteter under Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Stk. 2. Universiteter er statsfinansierede selvejende institutioner inden for den offentlige forvaltning under tilsyn af uddannelses- og forskningsministeren.

§ 2. Universitetet har til opgave at drive forskning og give forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau inden for sine fagområder. Universitetet skal sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse, foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forsknings- og uddannelsesmæssige fagområder og udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater.

Stk. 2. Universitetet har forskningsfrihed. Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed og om videnskabsetikken. (+ stk 3-5)

§ 14, Stk. 2. Rektor skal være anerkendt forsker inden for et af universitetets fagområder og have indsigt i uddannelsessektoren. Rektor skal have erfaring med ledelse og organisering af forskningsmiljøer og skal have indsigt i et universitets virke og samspil med det omgivende samfund.

MF's vedtægter:

§ 2 Formål. Institutionens formål er at:

uddanne til præstetjeneste, mission og andre opgaver i kirke og samfund gennem varetagelse af videnskabelig, teologisk forskning og undervisning på højeste akademiske niveau; udfordre og udruste de studerende til kristen tro og praksis; formidle kristen tro og teologi i kirke, kultur og skole

§ 3 Grundlag. MF bygger på Bibelen og den evangelisk-lutherske kirkes bekendelse

§ 5, stk. 1. Bestyrelsens medlemmer er forpligtet af vedtægternes §2 og § 3

§ 6, Stk.2 Lærerrådet har ansvar for undervisning og forskning på MF. Stk. 4. Lærerne er forpligtet af vedtægternes §2 og §3.

§ 7: Fakultetslederen ansættes af bestyrelsen og er den administrative leder af MF. Fakultetslederen er forpligtet af vedtægternes §2 og § 3.

§ 8: Studenterrådsformanden - med sæde i bestyrelsen - er forpligtet af vedtægternes § 2 og § 3.

Forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet - pgra religion/tro

§ 6. Forbuddet mod forskelsbehandling på grund af politisk anskuelse, religion eller tro i §§ 2-5 gælder ikke for arbejdsgivere, hvis virksomhed har som sit udtrykte formål at fremme et bestemt politisk eller **religiøst standpunkt** eller en bestemt trosretning, og hvor **lønmodtagerens** politiske anskuelse, **religiøse overbevisning** eller trosretning må anses for at være af betydning for virksomheden.

Stk. 2. Såfremt det ved **visse former for erhvervsudøvelse** og uddannelser er af **afgørende** betydning, at udøveren er af en bestemt race, politisk anskuelse, seksuel orientering eller national, social eller etnisk oprindelse eller har en bestemt hudfarve, alder eller et bestemt handicap eller **tilhører en bestemt religion eller trosretning**, og kravet om bestemt tilhørsforhold står i **rimeligt forhold** til den pågældende erhvervsaktivitet, kan vedkommende minister efter indhentet udtalelse fra beskæftigelsesministeren fravige bestemmelserne i §§ 2-5.

EU -

Undervisning er et område, hvor EU understøtter

Fremme, tilskynde, sikre – men ingen kompetence

Dog: gensidig kompetenceanerkendelse

Og: fri bevægelighed

Medfører: indskrænkning af MS adgang til at stille krav

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

4. Kriterier for begrænsning af religionsfrihed

Grl § 67, 2. sætning: (…), dog at intet læres eller foretages, som strider mod sædeligheden eller den offentlige orden.

EMRK art 9, stk 2: Frihed til at udøve sin religion eller tro skal kun kunne underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige tryghed, for at beskytte den offentlige orden, sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder.

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

Hvad er ‘sædelighed’?

Almindelig sæd og skik er IKKE en retlig begrænsning af borgernes religionsfrihed. Tværtimod. Hele formålet er at sikre, at der er lommer I samfundet, hvor man har lov at gøre noget, der stikker ud I forhold til almindelig sæd og skik.

Sædelighed = Seksuelle exesser i religionsfrihedens navn

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

‘offentlig orden’

Man kan ikke gå ud fra, at al dansk lovgivning kan indeholde en lovlig begrænsning af religionsfriheden som udtryk for ‘offentlig orden’.

Med offentlig orden tænkes på

a) nødvendig religionsneutral lovgivning som byggelovgivning mv, som ikke nærmer sig religionsudøvelsens kerne; og
b) lovgivning, som nærmer sig religionsudøvelsens kerne, men som er nødvendig i et demokratisk samfund af hensyn til beskyttelse af andre(s) friheder og rettigheder.

Hvad med almindelig lovgivning?

”Lovgivningsmagten kan ikke gøre indgreb i religionsudøvelse, begrundet i en afstandtagen fra eller direkte forfølgelse af en bestemt religion. ”

”Lovgivningsmagten kan derimod godt gennemføre ny lovgivning eller præcisere eksisterende lovgivning, der berører gudsdyrkelse, men som varetager andre hensyn og interesser. For eksempel kan lovgivningsmagten vedtage regler af hensyn til dyrevelfærd, som begrænser muligheden for at slagte dyr efter religiøse ritualer.”

– *min tilføjelse: kun, hvis lovgivningen overholder kriterierne i EMRK art 9, stk. 2!*

Notatet fra lovsekretariatet igen:

"Gudsdyrkelse, som strider imod en religionsneutral dansk lovgivning, vil ***formentlig*** også være i strid med sædeligheden eller den offentlige orden. Grundlovens § 67 fritager således ikke fra ***generelt*** at overholde dansk lovgivning." – en formulering, der ved sin korthed bliver misvisende. Det, man skal lægge mærke til, er ordene 'formentlig' og 'generelt' (***fremhævet af mig***). Hvis de ord understreges, kan udsagnet blive korrekt.

Lighed for Loke såvel som Thor?

”Lovgivningsmagten kan ikke gøre indgreb i religionsudøvelse, begrundet i en afstandtagen fra eller direkte forfølgelse af en bestemt religion.” (Folketingets lovsekretariat, notat af 6. april 2016).

Jf. EMRK art 14: Nydelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på grund af køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold.

Hovedregel vs undtagelse

Hvor tages udgangspunktet?

a) I religionsfriheden som den eneste egentlige frihedsrettighed I grundloven?

b) I lovgivningsmagtens *skønsmargin*?

c) I et krav om proportionalitet?

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

5. Grl. § 69 om regulering af trossamfunds *forhold*

"De fra folkekirken afvigende trossamfunds forhold ordnes ved lov"

Det historiske anerkendelsesinstitut. Ægteskabsloven af 1969; det nedsatte godkendelsesudvalg

Kirkeministeriet igen ressort-ministerium

5.1. eksisterende rettigheder: a. Fondslovens § 1, stk 2:

§ 1. Lovens kapitel 1-12 gælder for fonde, legater, stiftelser og andre selvejende institutioner (fonde).

Stk. 2. Loven omfatter ikke:

3) folkekirkens selvejende institutioner, trossamfund og godkendte uddannelsesinstitutioner, såfremt fonden ikke ud over sit hovedformål varetager andre opgaver,

b. vielsesbemyndigelse

§ 16. Kirkelig vielse kan finde sted:

1) inden for folkekirken, når en af parterne hører til denne,

2) inden for de anerkendte trossamfund, når en af parterne hører til vedkommende trossamfund,

3) inden for andre trossamfund, når en af parterne hører til vedkommende trossamfund, og trossamfundet har præster, som af kirkeministeren er bemyndiget til at foretage vielser.

Stk. 2. Kirkeministeren kan bestemme, at medlemmer af udenlandske evangelisk-lutherske trossamfund skal være ligestillede med folkekirkens medlemmer med hensyn til adgangen til kirkelig vielse.

§ 17. Kirkelig vielse inden for folkekirken foretages af dennes præster. Kirkeministeren fastsætter regler om, hvilke præster i folkekirken der kan foretage vielser, og i hvilke tilfælde de har pligt hertil.

Stk. 2. Kirkelig vielse uden for folkekirken foretages af de præster, som er særligt bemyndiget dertil.

§ 18. Adgang til at blive borgerlig viet står åben for alle. Vielsen foretages af de myndigheder, der er nævnt i § 13, stk. 1.

c. Udlændingeloven § 9f

§ 9 f. Der **kan** efter ansøgning gives opholdstilladelse til

1) en udlænding, der her i landet skal virke som religiøs forkynder,

2) en udlænding, der her i landet skal virke som missionær, eller

3) en udlænding, der her i landet skal virke inden for et religiøst ordenssamfund.

Stk. 2. Opholdstilladelse efter stk. 1 **skal** betinges af, at udlændingen godtgør at have tilknytning til folkekirken eller et anerkendt eller godkendt trossamfund her i landet. Meddelelse af opholdstilladelse efter stk. 1 er betinget af, at antallet af udlændinge med opholdstilladelse efter stk. 1 inden for trossamfundet står i rimeligt forhold til trossamfundets størrelse.

Stk. 3. Opholdstilladelse efter stk. 1 **skal** betinges af, at udlændingen godtgør at have en relevant baggrund eller uddannelse for at virke som religiøs forkynder eller missionær eller inden for et religiøst ordenssamfund.

Stk. 4. 3) Forlængelse … bestået en prøve i dansk på A1-minus-niveau

Stk. 5. Hvis ansøgeren som led i sit virke foretager eller vil foretage vielser med eller uden borgerlig gyldighed, **skal** forlængelse af opholdstilladelse efter stk. 1 endvidere betinges af, at ansøgeren inden 6 måneder efter meddelelsen af opholdstilladelsen har gennemført et undervisningsforløb om dansk familieret.

Stk. 6. Opholdstilladelse efter stk. 1 **skal** … kke modtager offentlig hjælp til forsørgelse under opholdet..

Stk. 7. Opholdstilladelse efter stk. 1 **kan ikke** meddeles, hvis der er grund til at antage, at udlændingen vil udgøre en **trussel** mod den offentlige tryghed, den offentlige orden, sundheden, sædeligheden eller andres rettigheder og pligter.

d.1. Ligningslovens §§ 8A og 12

§ 8 A. Ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst kan fradrages gaver, som det godtgøres, at giveren har ydet til foreninger, stiftelser, institutioner mv., hvis midler anvendes i almenvelgørende eller på anden måde almennyttigt øjemed til fordel for en større kreds af personer. … Stk. 2. Fradragsretten efter stk. 1 er betinget af, at foreningen eller det religiøse samfund m.v. er godkendt her i landet

§ 12. Udgifter til løbende ydelser, som den skattepligtige ensidigt har forpligtet sig til at udrede, kan fradrages ved opgørelsen af den skattepligtige indkomst efter reglerne i stk. 2-7.

Stk. 2. Udgifter til ensidigt påtagne forpligtelser som nævnt i stk. 1 kan fradrages, hvis ydelsen tilfalder foreninger, stiftelser, institutioner mv. eller religiøse samfund som godkendt efter stk. 3.

d.2. Bekg 282 26. marts 2014

§ 6. Religiøse samfund, trossamfund, en sammenslutning af trossamfund eller en organisation, som er oprettet af et eller flere trossamfund eller en kreds af trossamfundsmedlemmer, kan godkendes både efter ligningslovens § 8 A og § 12, stk. 3, uden yderligere betingelser, når kravene til vedtægterne i § 5, og når kravet til gudsdyrkelse i stk. 2, er opfyldt.

Stk. 2. Ved et trossamfund forstås en sammenslutning eller forsamling (religionssamfund), hvis primære formål er gudsdyrkelse efter en nærmere udformet lære. Hvis der opstår tvivl om, hvorvidt en åndelig bevægelse kan karakteriseres som et trossamfund, kan spørgsmålet forelægges for Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold til udtalelse. Antallet af myndige medlemmer skal mindst udgøre 50 for en menighed og 150 for et trossamfund. Fonde kan ikke godkendes som religiøse samfund mv., da fonde ingen medlemmer har.

Gammeltoft II – udvalg 2014-2016

Udvalget skal bl.a. komme med forslag til kriterierne og procedurerne for at opnå status som ”godkendt” trossamfund, samt til hvilke rettigheder og pligter f.eks. i relation til skatte- og momsfritagelse, vielsesbemyndigelse m.v., et trossamfund opnår ved en godkendelse. Udvalget skal også overveje, hvordan der kan sikres større åbenhed om og indsigt i trossamfundenes forhold, herunder deres økonomiske forhold.

Beskyttelse mod religiøs diskrimination i borgerlige anliggender

Grl. § 70: Ingen kan på grund af sin trosbekendelse eller afstamning berøves adgang til den fulde nydelse af borgerlige og politiske rettigheder

eller unddrage sig opfyldelsen af nogen almindelig borgerpligt

6. Sætter grundloven grænser for åndsfrihed?

Ja. Som det er fremgået. Så derfor er det ikke tilstrækkeligt at kæmpe for åndsfrihed. Man må gøre sig klart, hvilken åndsfrihed, man vil kæmpe for. Og hvilke grænser, man vil acceptere.

Grænserne har en historisk/juridisk kerne.

De indgår også i en aktuel, samfundsmæssig og politisk forhandling.

Lisbet Christoffersen, professor, RUC & KU, lic@ruc.dk

Historisk/juridisk kerne vs holdning. Et eksempel:

“.. (d)et sætter spørgsmålstegn ved en del mediers brug af universitetsansatte forskere som eksperter i holdningsmæssige anliggender” (Jens Ole Christensen, KD 16. april 2016).

Eller, som mange journalister udtrykker samme pointe, når en universitetsansat forsker har redegjort for sin/den eksisterende faktuelle, faglige viden på et felt: “tak for dit synspunkt”.

Andet eksempel fra de tekster, jeg har trukket på her:

“nogle juridiske forfattere fremhæver dog, at der kan være et krav om proportionalitet mellem formålet med en begrænsning i religionsfriheden og hensynet til gudsdyrkelsen” (notatet fra Folketingets Lovsekretariat 6.4.16)

Der er tale om et fast krav i EMD’s domme på religionsfriheds-området. Ikke ‘kan’ eller ‘dog’ eller ‘nogle’ - .

Mit bud på aktuel forståelse af grænser for åndsfrihed

Mellem handling og holdning

Overtrædelse af straffelovens voldsbestemmelser

Forkyndelse af vold

Fratagelse af borgerlige rettigheder såsom stemmeret

Forkyndelse der ikke legitimerer demokratiet

Mellem kriminalisering og fratagelse af rettigheder

Klart udenfor religionsfrihedens grænser.

Her er jeg parat til at sige: offentlig orden

Det er efter min opfattelse beskyttet af begrebet religionsfrihed – men jeg ville med hjemmel I § 69 fratage et sådant trossamfund sekundære rettigheder (forudsat der var lovhjemmel).

Kan man virkelig fratage rettigheder for sådanne holdninger?